

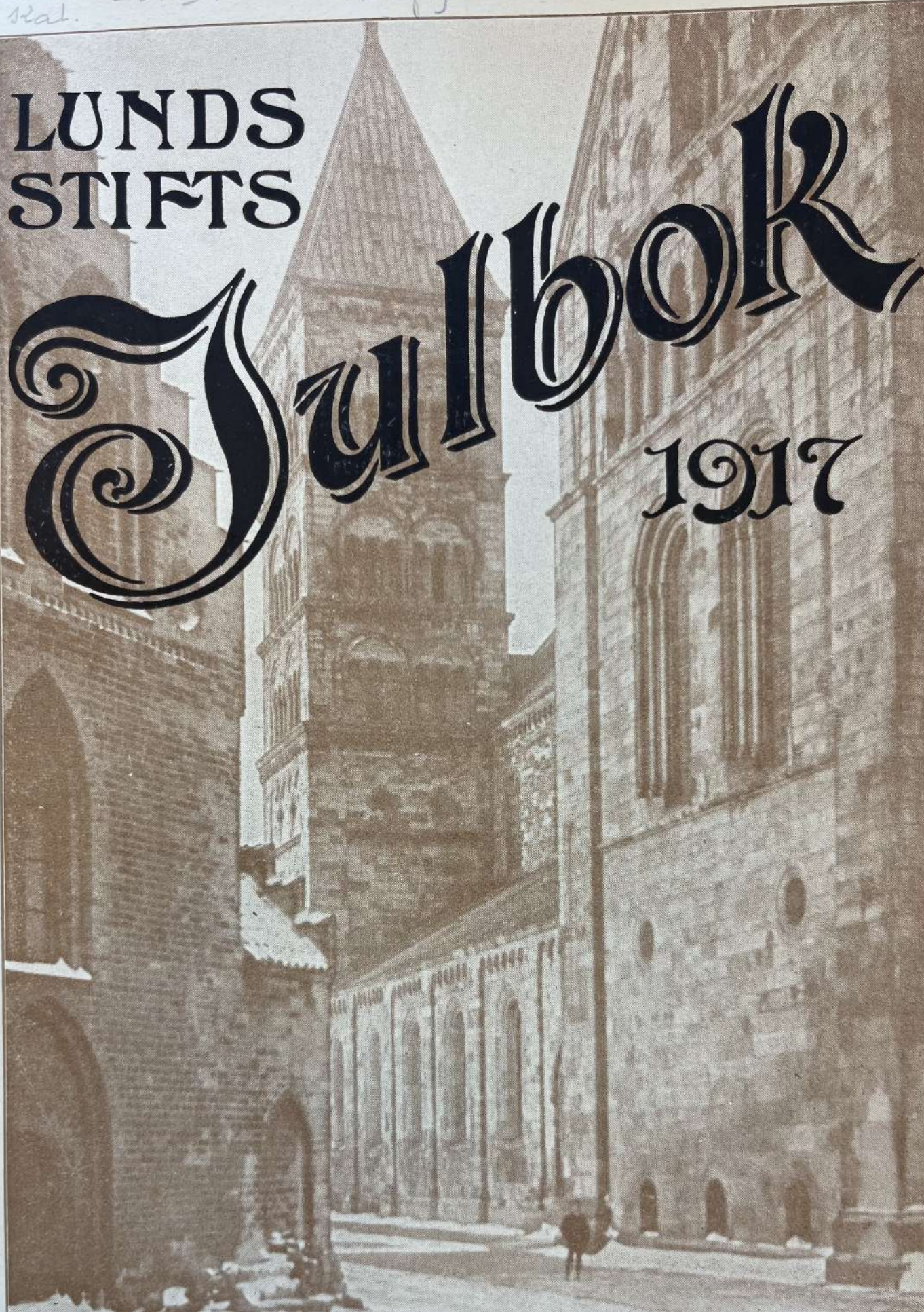
Teol. Sv. LUND.
Stat.

LUNDS
STIFTS

Reg. 9

Sulbok

1917

UTGIFVEN AF DESS
KYRKLIGA UNGDOMSFÖRBUND

Rahner
Hjertel 14-11-17
Lund & Alster

1 (2nd)

LUNDS STIFTS JULBOK

==== 1917 ====

NIONDE ÄRGÅNGEN

UTGIFVEN AF

DESS KYRKLIGA UNGDOMSFÖRBUND

FÖRLAGSAKTIEBOLAGET I MALMÖ
I DISTRIBUTION

BOK
1917
FÖRLAGS
BOKTRYCKERI
Malmö 1917
FÖRLAGSAKTIEBOLAGETS I MALMÖ BOKTRYCKERI

Luther och kyrkosången.

Föredrag vid kyrkliga ungdomskurserna i Åhus och
Örkelljunga 1917.

Om man säger, att Luther gifvit oss psalmbok och koralbok, så ligger det ju uppenbarligen en viss öfverdrift i ett sådant tal. Det är ju väl bekant, att blott ett jämförelsevis litet antal psalmer i vår svenska psalmbok stammar direkt från Luther och att otaliga andra under århundradenas lopp varit med och diktat de psalmer, som ljuda i våra kyrkor och hem. Och hvad musiken beträffar är det ju ännu mindre, som stammar direkt från Luther. Möjligen finnes det blott en enda koral, som fått sin utgestaltning af honom. Men äfven om bland våra koraler endast "Vår Gud är oss en väldig borg" skulle leda sitt ursprung från Luther själf, så skulle vi redan för den enda koralens skull stanna i en oändlig tacksamhetsskuld till den store reformatorn. Det finns ingen psalm, som i ord och toner mera direkt, omedelbart och mäktigt säger oss hvad evangelisk kristendom är. Ingen kan mäta hvad den betydt till hopp och tröst och mod seklerna igenom. I tider af hårdt betryck — vid Breitenfeld och Lützen, vid hugenotternas lidanden, i det hårda, omänskliga världskrig, som vår tid upplefver — ha dess toner ljudit och lyft människohjärtan upp ur vedermöda och ångest. Och när evangeliska kristna firat högtid och samlats till lof och tack, finnes det knappast något, som så sammanslutit dem som denna väldiga lutherkoral.

Det är alltså visserligen öfverdrift att säga, att Luther skulle gifvit oss psalmbok och koralbok. Men det ligger dock en stor sanning i en sådan sats. Hvad psalmboken beträffar utgafs den första af Luther själf. Den omfattade 50 nummer, af hvilka Luther själf författat 28. Men det viktigaste är icke *huru mycket* som går tillbaka till Luther, utan det viktigaste är, att dessa vår evangeliska kyrkas oförlikneliga och ovanskliga skatter leda sitt ursprung från Luthers verk och äro födda fram från hans anda, och i den meningen kan man på goda grunder säga, att Luther gifvit oss psalmbok och koralbok. Han har icke blott på ett helt annat sätt än förr satt bibeln i de kristnas händer, utan han har som ingen annan väckt till lif de toner af bön och förtröstan, tack och lof, i hvilka evangeliska kristna släktled efter släktled ha "upplyftat sina hjärtan till Gud".

Hvad är då det karakteristiska för den kyrkosång, som leder sitt ursprung från Martin Luther?

Toner ha ledsagat den kristna gudstjänsten, så länge den funnits till. Kristi kyrka har alltid varit en sjungande kyrka. De toner, som lefva inom en kyrka eller inom ett kristet samfund, ha mycket att säga om det lif där lefves. Tonerna äro känsliga och uttrycksfulla, därför uppenbara de också mycket af den anda, som ligger där bakom. Ginge man omkring bland de olika samfunden och studerade deras kyrkosång, skulle man få veta icke så litet om hurudana dessa samfund äro. Naturligtvis kan man icke utan vidare döma ett kyrkosamfund efter musiken. Det kan ju till exempel vara så, att fädernas djupa sånger åtminstone till en tid lefva kvar, äfven om den rika och mäktiga anda, som först frambragt dessa sånger, mer och mer försvunnit. Eller det kan ju också vara så, att ett kyrkosamfund kan låna från ett annat både det som är godt och mindre godt. Samfundet kan naturligtvis vara både bättre och sämre än sin sång. Men ändå står det fast, att de toner, som vuxit fram och lefva inom ett visst samfund, ha mycket att förtälja oss om det andliga lif, som födt fram dem eller som upptagit dem till sina. Vi kunde ju t. ex. tänka ett ögonblick på den mängd s. k. andliga melodier, hvilka under de senaste årtiondena kommit till oss västanifrån,

och hvilka mångenstädes nästan hotat att uttränga våra evangeliska psalmer och koraler. Nu vet jag väl, att det inom denna väldiga invasion finnas olikartade ting; men om man tänker på mängden af bullersamma melodier i stil med dragspelet eller på de många sentimentala melodierna, har man all anledning att bli eftertänksam. Melodierna ha verkligen åtskilligt att säga oss om den andliga atmosfär, i hvilken de födts fram, eller om den anda, som tagit upp dem och låtit dem beledsaga kristna texter — ty melodierna äro ju ofta nog ursprungligen visst inte komponerade till "andliga" texter. Det är lätt att höra och förstå, att det här råder en helt annan anda än den, som möter i våra kyska, rena och ädla koraler. Här har ofta kommit ett stycke profant med, här är någonting påträngande och utmanande, någonting som tar det allt för lätt med det Guds rike tillhör, icke tillräckligt af stillheten, upphöjdheten och andakten. Säger någon, att det dock här är enkla och lättfattliga melodier, så kan det nog vara sant, men — det finnes två olika slag af enkelhet, som man bör noga skilja: en ytlig och en djup. Det högsta, det djupaste är i grund och botten också alltid något enkelt. Det är icke sagdt, att detta alltid griper oss omedelbart, men dess art är, att det griper djupare för hvarje gång man ställes inför det; alltid finner man något nytt, det är en enkelhet, som innesluter en outtömlig rikedom — såsom t. ex. just koralen "Vår Gud är oss en väldig borg". Men den enkelheten är himmelsvidt skild från den ytliga enkelhet, som är trivial och banal, platt och andetom; och som därför sliter ut och ödelägger förmågan att taga emot af det djupa och innehållsrika. Nu veta vi väl — och det kan behöfva sägas i detta sammanhang — att all sång, som kommer af hjärtat, är Gud välbehaglig, äfven om tonerna skulle vara aldrig så osköna och litet passande. Men därför är det icke likgiltigt, hurudana våra toner äro. De höra allt för nära samman med det andliga lifvet och inverka allt för intimt på detta för att det skulle vara likgiltigt. Tvärtom ligger det den största vikt på att tonernas dräkt är en sådan, som passar i Guds hus och inför Guds anlete: icke det bullrande, men gärna det mäktiga, icke det suggererande, det som drifver fram en

ögonblickets stämning, som snart förflyktigas, utan det som griper djupt såsom Guds rike själf gör, icke det som förströr oss, utan det som uppbygger och förädlar.

Men vi återvända efter denna lilla utvikning till vår fråga: hvad är det för en ny klang, som bröt fram med reformationen? För att finna ett svar måste vi först gå till den stora romarkyrkan, inom hvilken Luther växte upp. Inom denna gamla kyrkas hvalf hade under seklernas lopp mycken härlig kyrkosång vuxit fram. Den hade med århundradena blifvit allt rikare och äfven delvis allt mer konstmässig. Ännu i dag ha vi åtskilligt af den romerska kyrkosången kvar i våra kyrkor. I en hel del af vår altarsångs toner kunna vi lyssna till åldrig gammalkyrklig klang. De nyligen framlagda förslagen till vespergudstjänster ha upptagit åtskilliga tongångar med många seklers helgd i sig. I våra grannkyrkor — och understundom äfven hos oss — förekommer en från gamla tider stammande halft läsande mässning af de s. k. kollektbönerna. Af sådan mässning har det som bekant ofta blifvit något slentrianmässigt och själlöst. Men en vacker tanke ligger bakom den, och den *behöfver* förvisso icke blifva själlös. Icke prästen skall framträda, utan bönen själf eller de heliga texterna själfva. Och när man vet, huru ofta en oriktig och störande betoning eller ett patos, som ej borde vara, kan komma med vid altarläsningen, så förstår man, att det kan sägas åtskilligt till förmån för mässläsningen.

Vi ha alltså tagit en hel del i arf från den gamla romarkyrkan. Och vi vilja icke undvara detta, som vi tagit i arf och som bildar det sammanbindande bandet mellan oss och den gamla kyrkan. Vi skola minnas, att Luther ingalunda ville grunda någon ny kyrka. Den evangeliska kyrkan är ingen "ny" kyrka, utan en lem af den allmänneliga. Hvad Luther ville var blott en enda sak: att evangeliet skulle komma fram i dagen och inställas i sin rätta härskarställning, ej hindras genom människogjorda hinder. Och Luther såg, att det fanns godt om sådana människogjorda hinder under "påfvedömet". Men han visste också, att "evangeliet hade funnits äfven under påfvedömet" och där gjort sig gällande på olika sätt. Därför låg det honom om hjärtat, att

ingenting skulle tagas bort, som kunde vara ett redskap för evangeliets verksamhet. Texter och toner, som gåfvo uttryck åt evangeliet, skulle förblifva i kyrkan. Luther visste, att evangeliet har många vägar till ett människohjärta. Af denna grund har den luthersk-evangeliska gudstjänsten i mycket fått en annan prägel än den reformerta. Här var man nämligen mån om att afskära banden, som bundo fast vid det gamla. Jag erinrar mig en reformert gudstjänst, som jag en gång var med om i Heidelberg. Det var en gammal härlig, med murgröna bevuxen gotisk kyrka. Där inne var allt fullständigt kalt. Ett bord med en svart duk på var den enda prydnaden. Liturgien var inskränkt till det minsta möjliga. Allt hängde på predikan. Och när då predikan, såsom den gången var fallet, var ytterst torftig, så blef det ej stor behållning af gudstjänsten. Tanken går här gärna till den vinst det är, att vi i våra lutherska kyrkor fått behålla en rikare liturgi, att vi fått behålla en viss jämvikt mellan det fasta och det rörliga i gudstjänsten. Det kan ju hända, att vi ej alltid få så stor behållning af en predikan. Jag vill ej säga, att det i så fall behöfver vara endast predikantens fel — det kan godt vara vårt eget också. Och det kan godt hända, att våra hjärtan ha andra frågor uppe än predikanten eller att våra tankar gå andra vägar än hans. Men då kan just ofta altargudstjänsten ge oss så mycket rikare behållning, altargudstjänsten med sitt outtömliga innehåll: bekännelseorden, böneorden, trosorden, de heliga texterna, lof, tack och välsignelse samt icke minst den gemensamma sången, vår evangeliska församlingssång.

Vi måste emellertid ännu ett ögonblick återvända till den katolska gudstjänsten. Vi evangeliske skola icke tro, att icke den katolska gudstjänsten också kan vara en skön Herrens gudstjänst, att den icke rymmer inom sig och finner uttryck för människohjärtats bön och andakt inför den Allsmäktige — den stämning af stillhet och tillbedjan, som där finnes, är ofta sådan, att den kan komma oss på skam. Men en ton finns det, som icke ljuder där på samma sätt som i en evangelisk kyrka. Jag var en gång med om en katolsk gudstjänst en tidig söndagsmorgon uppe i en urkatolsk schweizisk bergsbygd. Kyr-

kan tillhörde ett kloster, som var berömdt för tre ting: sin kloster-skola, sitt österi och sin kyrkomusik. Först kom predikan såsom förberedelse till den egentliga gudstjänsten, mässan. Under predikan var kyrkan halffylld, men så snart mässan började, fylldes den omedelbart till trängsel med enkla bergsbor och med främlingar från all världens länder — platsen var en berömd turistort. Den andakt, som råde vid denna mässa, skall jag aldrig glömma. Höjdpunkten i en katolsk gudstjänst är alltid nattvardsfirandet och särskildt det ögonblick, då kalken lyftes upp och då enligt katolsk åskådning förvandlingen af brödet och vinet till Kristi lekamen och blod tänkes äga rum. Det var ett gripande högtidligt ögonblick i den gamla klosterkyrkan, när klockan ringde, kalken höjdes upp och hela den brokiga församlingen föll på knä i ljudlös och andaktsfull stillhet.

Men jag kommer tillbaka till det nyss sagda: midt i allt detta är det något vi sakna, det finns en stark och mäktig klang, som icke är med. Och hvad detta är för en ton — den evangeliska tonen — det kan lättast och bäst åskådliggöras, om tanken går till den evangeliska kyrkans stora strids- och segerpsalm: Vår Gud är oss en väldig borg, han är vårt vapen trygga; vår egen kraft ej hjälpa kan — — — men med oss står den rätte man; och vore världen än så stor och full af mörkets härar, dock när ibland oss Herren bor, platt intet oss förfärrar. Det är den nya evangeliska andan, som här diktar och sjunger. Det nya — det är alltså tryggheten, vissheten, frimodigheten, tillförsikten att få stå som Guds barn i den himmelske Faderns vård. Det var det nya med reformationen, att Luther förmådde tala och sjunga om tryggheten i Guds vård, om tillförsikten att få lefva under den himmelske Faderns hägn så som det knappast, nej så som det i själfva verket icke skett, alltsedan vår Herre och Mästare vandrade omkring på jorden, och sedan hans störste apostel försäkrade, att intet, hvarken det som är eller det som skall komma, skall kunna skilja oss från Guds kärlek, som är i Kristus Jesus, vår Herre. Detta nya: vissheten om att vårt lif genom Guds nådefulla barmhärtighet kan bindas fast vid Gud och blifva tryggt hos honom, trots allt det som från vår sida

skiljer oss från honom — det var just hvad Luther ville säga med reformationens bekanta lösensord, rättfärdiggörelsen genom tron allena.

Här låg djupast det nya. Och alla andra olikheter, som skilja evangelisk kristendom från romersk — af hvad slag dessa än månne vara i lära, kyrkobruk och kyrkosång — härleda sig alla från *detta* nya. Från den romerska kyrkans synpunkt måste det kristna lifvet te sig på helt annat sätt. Där var icke rum för någon sådan fast och viss trygghet. Det gällde här som högsta själavårdande visshet att, såsom en af Roms främste kyrkolärare sagt, rätt blanda hopp och fruktan, att gifva människorna hopp till en viss grad, men icke ett visst hopp, utan ett hopp i förening med fruktan och otrygghet. Det kristna lifvet måste, så menade man här, ovillkorligen hållas i spänning mellan visshet och oviss-het. Och orsaken till den katolska kyrkans stora makt öfver medeltidens människor var icke minst detta, att lifvet hölls i en sådan spänning och att kyrkan rätt utskiftade hopp och fruktan. Men vid denna blandning af hopp och fruktan kunde Luther icke stanna. En sådan blandning af visshet och oviss-het, af trygghet och otrygghet betydde för Luther ett fullständigt undergräfvande af hoppet — ett hopp, som var blandadt med fruktan, var intet hopp — och därför ställde sig saken för Luther såsom ett antingen-eller: antingen oviss-het och otrygghet, d. v. s. intet hopp, eller också full visshet, själens trygghet och frid. "Af djupsens nöd, o Gud till Dig, jag ropa må och klaga. Din' milda öron vänd till mig, min röst Dig låt behaga! Ty om Du synden räkna vill och blott Din stränga rätt se till, ho kan för Dig då blifva?" Dagbräckningens tid kom för Luther, då det blef honom visst, att det på grund af Guds löfte kunde gifvas ett fast hopp, och att människan, när hon i själfuppgifvelsens ödmjukhet följde Kristus efter och icke lät sig bindas af något jordiskt, aktade för lika lif och död, egendom och brist, ära och smälek, kunde vara förvissad om, att en gång efter tidens vedermöda komma i åtnjutande af rättfärdighet, salighet och Guds gemenskap. Men fullt ljus blef det först då för Luther, den fulla reformatoriska

insikten vann han först, när detta som han tidigare betraktat såsom föremål för hopp flyttades in i det närvarande lifvets villkor såsom en fast och trygg, orubblig verklighet. Det finnes knappast något ord, som i högre grad återspeglar denna Luthers reformatoriska grundtanke än de af oss alla så välkända men icke alltid tillräckligt beaktade orden: Där syndernas förlåtelse är, där är ock lif och salighet. Redan här under jordelifvets dagar, midt under syndens och dödens villkor, midt under allt det som trycker oss, håller oss nere och skiljer oss från Gud, är han oss när med sin förlåtande barmhärtighet, tar han oss till sina barn. Där Guds förlåtelse är, där är Gud själf — ingenting mindre — och med honom lif och salighet. Saligheten är alltså icke blott föremål för hopp, medan vi vandra på jordens skumma vägar, utan den är också en verklighet, något som äges midt i det närvarande lifvet. Jordelifvet är visserligen alltid kamp, men det kristna lifvet är midt i kampen ett tryggt ägande. Luthers ord: "Där syndernas förlåtelse är" o. s. v. säga oss på reformationens tungomål detsamma som Paulus en gång sade med de redan anförda orden: ingenting skall kunna skilja oss från Guds kärlek, som är i Kristus Jesus vår Herre.

Så bryter jubel, tack och lof fram. Så födes den evangeliska kyrkosången i ord och ton. En ny anda, nya hänfödda ord och nya, mäktiga, ovanskliga toner! Reformationen ligger, skulle man kunna säga, mellan dessa två psalmer: Af djupsens nöd o Gud till Dig jag ropa må och klaga, och jubelpsalmen, förtröstanspsalmen: Hvar man må *nu* väl glädje sig, här är stor fröjd å färde, ty Gud är oss *nu* nådelig, som voro döden värde. Man må icke gå förbi det i reformationens psalmerna ständigt återkommande lilla ordet *nu*. Detta säger oss något om det för reformationen som mest karakteristiska: att, såsom nyss nämndes, lif och salighet kunna ägas såsom en verklighet *nu*, under jordelifvets villkor, medan vi ännu famlande i kamp och möda vandra på dunkla vägar.

Hvad den genom Luther till lif väckta kyrkosången betydtt hör till det, som ej låter sig beräknas eller uppmätas. Men så

mycket är utan vidare klart, att den varit en stormakt af första ordningen inom den evangeliska kristenheten. Vilja vi veta hvad Luther själf kände och tänkte om dessa toner, kunna vi lyssna till några ord, som han en gång fällde om musiken. De ha säkert i första hand sin tillämpning just på den evangeliska koralen: "Vi veta, säger Luther, att musiken är djäflarna emot och dem outhärdlig. Och jag säger rent ut och skämmas icke för att påstå, att det näst efter teologien icke finnes någon konst, som kan jämföras med musiken, emedan den allena efter teologien förmår sådant, som teologien eljest ensam förmår: nämligen förskaffa frid och ett gladt sinne, hvilket uppenbarligen bevisas däraf, att djäfvulen — upphofsmannen till alla tyngande sorger och all pressande oro — nästan lika mycket flyr för musiken som för Guds ord."

Jesuiten Concenius klagade öfver, att Luthers psalmer "förfört flera själar än hans skrifter och predikningar". Och han torde kanske från sin ståndpunkt sedt haft fog för sin klagan. Visst är att just den evangeliska kyrkosången i allra högsta grad medverkat till den snabba utbredningen af reformationens evangelium. Med stor hast, till en början i afskrifter och flygblad, spredo sig de rena, djupa och mäktiga toner, som stammade från "näktergalen i Wittenberg" och honom närstående diktare och tonsättare, ut öfver allt Tyskland och vida öfver dess gränser. Församlingen lyssnade, förstod tungomålet och stod upp och sjöng af hjärtans lust och glädje. Och säkert förnam den, då den så sjöng vid gudstjänsterna såsom det aldrig förut sjungits vid kristna gudstjänster, något af det de kristnas allmänna prästdömde, om hvilket Luther talade. Det sjöngs för öfrigt icke blott i kyrkorna, det sjöngs också i hemmen och under arbetet — psalmen gaf helgd åt det jordiska kallelsearbete, om hvilket Luther hade fått makt att tala så som ingen före honom i kristenheten.

Vår blick går framåt. Den evangeliska kyrkosången hade framtiden för sig. Den gnista, som tändes af Luther, växte till en stor eld. Psalmdiktare och tonsättare framträdde i stora ska-

ror. Ett och ett halft århundrade efter Luthers död kunde man samla icke mindre än 2,000 koralmelodier. Och ungefär vid samma tid ägde den evangeliska kyrkan redan 500 psalmdiktare och 40,000 kyrkosånger. Släkte efter släkte har varit med och byggt på sångernas och tonernas byggnad. Det har bland medarbetarna funnits många, hvilkas verk snart förgätits, men det har också funnits icke få, hvilkas sånger eller toner äro oförgätliga. Här ha alla de olika evangeliska kyrkorna varit med. Icke minst de nordiska kyrkorna och vår egen svenska kyrka. Många af våra härligaste koraler äro af svenskt ursprung — t. ex. Sv. psb. 52 (sannolikt), 53, 76, 106, 111, 153, 160, 239, 298, 394, 424 och 486.

En oändlig rikedom af sång och ton har vuxit upp inom de kristna kyrkorna. Men huru mycken skön kyrkosång och kyrkomusik det än finnes på olika håll, så går, när allt kommer omkring, intet upp emot det, när en af de stora evangeliska kyrkopsalmerna brusar fram och fyller tempelhvalfven "såsom ett brus af mycket vatten och såsom en röst af starka tordön" för att tala med Uppenbarelseboken. Och det är icke så svårt att förstå den gamle Jesper Svedbergs ord om att, när alla folk en gång församlats inför tronen, de andra folken endräkteligen skola bedja de svenske, att de måtte begynna lofsången med "Nu tackar Gud allt folk".

Vi fira i år reformationens 400-årsjubileum. Det sker under tryckta och tunga tider för Kristi kyrka, icke minst äro tiderna tunga — af skäl, som jag ej här kan gå närmare in på, men som delvis ligga i öppen dag — just för den evangeliska kyrkan. Och skulle vi döma efter yttre ting allenast, så kunde det nog bli skumt för våra ögon, när vi tänka på den evangeliska kyrkans framtid. Men icke desto mindre tro vi och veta vi, att den evangeliska kristenheten äger skatter, som icke skola gå under. Icke minst just genom den evangeliska kyrkosången. Reformationens verk gick en gång segrande framåt under sång. Och så länge den sången har lif ibland oss, skall reformationens verk, den evangeliska kristendomens sak, ej gå under. Är det sant hvad

biskop Eklund säger i sin vackra sång om Sveriges frihet: "Än kan Sveriges kyrka sjunga, än bor klang i Luthers psalm" — då skola vi också här i Sverige gå till det stora reformationsjubileet med allvar och bön, men också med tack och hopp och förtröstan, vissa om, att den ton från himlen, som bröt fram i Luthers psalm, aldrig skall förstummas.

Gustaf Aulén.
